

Kan man lita på minnet?

Av psykolog Sigurd Dvoretzky, Göteborg

När man återger ett händelseförlopp ur minnet, sker det ofta en förvanskning av verkligheten. En del detaljer glöms bort, andra förväxlas etc. I många fall är man, inte minst inom vårdyrken, hänvisad till minnesuppgifter, t.ex. då man ber klienter redogöra för händelser, som inträffat lång tid tillbaka. Risken för medvetna eller omedvetna minnesfel är i sådana fall stor, speciellt om det rör sig om händelser, som är obehagliga att minnas.

Undersökningens syfte

I denna undersökning studeras minnet ur följande aspekter:

- 1) hur mycket minns man av ett givet material?
- 2) vilka detaljer är lätta och svåra att minnas?
- 3) vilka typer av fel förekommer vid omedelbar återgivning och
- 4) vid återgivning efter en viss tid om a) man förberetts på att återgivningen skall äga rum och b) om man inte förberetts på detta?
- 5) vilka ev. förskjutningar förekommer från första till andra återgivningen?

Undersökningens genomförande

Följande text upplästes för deltagarna i experimentet:

Vid en olycka/ klockan 17.15/ den 24 februari/ i år/ vid korsvägen/ Göteborg/ — Halmstena/ dödades/ en person,/ 60-årig/ herr/ Lennart/ Andersten/ från Hagköping./ Andersten/ kom från en biväg/ i sin bil/ och körde utan att stanna vid stoppskylten/ ut på Europaväg 6./ Han kolliderade/ med en skåpbil/ av märket SAAB,/ förd av 20-åriga/ fru/ Stina/ Svensson/ från Malmö./ Hon/ försökte avvärja kollisionen/ genom att köra

över på vägens högra sida/ men förgäves./ Andersten/ torde ha ljutit en ögonblicklig död./ Fru/ Svensson/ undkom med skärsår i pannan./

Snedstrecken anger de moment, som berättelsen uppdelats i vid analysen (se tabell 1).

Texten är inte så kort, att man utan vidare kan minnas den men inte heller så lång, att det är omöjligt att minnas både det väsentliga och åtskilliga detaljer. Som väsentliga moment räknas t.ex. uppgifterna om vem som dödats och vem, som var skuld till olyckan. — I texten förekommer detaljer av skilda slag; sådana som anger tidpunkter, platser, titlar, ålder. — Berättelsen ger möjlighet att analysera, hur lätt det är att minnas likartade moment, t.ex. de båda personernas för- och efternamn.

Undersökningsgrupper

Vid första försöket deltog 60 elever vid Socialhögskolan, uppdelade i en grupp om 29 och en om 31 elever. Efter att ha hört ovanstående text uppläsas fick de omedelbart skriva ner den ur minnet. Dagen därpå fick varje grupp ånyo skriva ner, var de kom ihåg av berättelsen men utan att den lästes upp. Vid första tillfället hade en grupp fått reda på att försöket skulle upprepas dagen därpå, medan andra gruppen inte erhållit upplysning om detta.

Deltagarnas ålder varierade i stort sett mellan 20 och 25 år. Grupperna hade uttagits slumpvis.

Det blev vid första återgivningen ingen skillnad i fråga om antalet rätta moment eller typ av fel mellan de båda grupperna, varför deras resultat sammanslagits. Det första försöket omfattar alltså i realiteten en enda grupp om 60 deltagare. Vid andra återgivningen deltog 55 elever. Den grupp,

Tabell 1

Num- mer på Minnes- momen- tet	Minnesmomentets innehåll	1:a gången	2:a gången	
		N=60	Visste ej om uppre- ningen N=26	Visste om uppre- ningen N=29
		rätt	rätt	rätt
1	En dödsolycka	60	25	28
2	Klockan 17.15	48	22	25
3	Den 24 februari	40	20	20
4	I år	43	15	24
5	Olyckan vid vägkors- ning	44	17	19
6	Korsning Göteborg— Halmstena	6	4	2
7	Mannens förnamn Lennart	18	8	10
8	Mannens efternamn Andersten	48	22	25
9	Kvinnans förnamn Stina	31	15	16
10	Kvinnans efternamn Svensson	37	21	21
11	Mannen 60 år	26	9	16
12	Kvinnan 20 år	34	12	19
13	Mannens titel var herr	27	14	15
14	Kvinnans titel var fru	43	20	23
15	Mannen var från Hag- köping	3	—	1
16	Kvinnan var från Malmö	33	15	14
17	Mannen kom från en biväg	29	7	13
18	Olyckan hände på E 6	39	17	18
19	Andersten hade bil	25	11	13
20	Svensson hade SAAB skåpbil	24	9	12
20a)	Svensson hade skåpbil	7	4	1
20b)	Svensson hade SAAB	13	5	9
21	Mannen stannade ej vid stoppskylten	33	15	16
22	Kvinnan sökte undvika kollisionen	39	22	16
23	Mannen omkom	56	24	28
24	Kvinnan fick lätta ska- dor i ansiktet	38	17	18

som fått veta, att experimentet skulle upprepas, bestod av 29 och den andra av 26 personer. Av dem, som deltagit vid första försöket, var 3 från-
varande och 2 vägrade delta vid andra.

Resultat

I tabell 1 redovisas antalet rätta svar för vart och ett av de 24 momenten i texten vid första och andra försöket. I sistnämnda fall har en uppdelning gjorts mellan de 26, som inte visste om, att provet skulle upprepas och de 29, som fått besked om uppreningen.

a) Första återgivningen

Endast ett moment har återgivits rätt av samtliga (att det inträffat en dödsolycka). Fler har erinrat sig, att mannen omkom än att kvinnan fick lätta skador i ansiktet (56—38). Omständigheterna kring olyckan, att mannen inte stannade vid stoppskylten och att kvinnan sökte undvika kollisionen, har nämnts av endast 33 respektive 39 deltagare.

Tidsmomenten (nr 2—4) har varit ungefär lika lätta att erinra sig, medan antalet rätt varierar mycket i fråga om platsuppgifterna. Sålunda har 44 kommit ihåg, att olyckan inträffade vid en vägkorsning men endast 6, att denna låg mellan Göteborg och Halmstena. 33 deltagare har kommit ihåg, att kvinnan var från Malmö men endast 3, att mannen var från Hagköping. Det har varit lättare att minnas, att olyckan inträffade på E 6 än att mannen kom från en biväg (39—29).

Fler har angivit kvinnans än mannens förnamn rätt (31—18), medan förhållandet är omvänt i fråga om efternamnet (48—37).

Det har varit lättare att komma ihåg kvinnans än mannens ålder (34—26). Desamma gäller titlarna (43—27).

Relativt få har angivit fordonen rätt — 25 att mannen hade bil och 24 att kvinnan hade en SAAB skåpbil. Av dem, som endast erinrat sig ena ledet i hennes fordon, har fler angivit bilmärket än biltypen (13—7).

Det finns inget entydligt samband mellan antalet rätt och momentens placering i texten. I regel kommer man ihåg moment i början och i slutet av en text bättre än dem i mitten. Här förekommer dock momen i mitten, som varit lätta att komma ihåg, t.ex. kvinnans titel och moment i början, som varit svåra att minnas, t.ex. att olyckan inträffade i korsningen Göteborg-Halmstena (43—6).

Tabell 2

Nummer på Minnes- momentet	Minnesmomentets innehåll	Resultat av första och andra återgivningen								Sum- ma
		1	2	3	4	5	6	7	8	
1	En dödsolycka									
2	Klockan 17.15	1	1	—	1	4	1	—	2	10
3	Den 24 februari	—	—	—	—	6	1	3	11	21
4	I år	5	1	2	1	—	6	1	1	17
5+	Olyckan vid vägkorset									
6	Götebro—Halmstena	13	—	1	2	—	—	—	29	45
7	Mannens förnamn Lennart	23	3	3	—	—	2	3	7	41
8	Mannens efternamn Andersten	2	—	—	—	2	1	1	4	10
9	Kvinnans förnamn Stina	15	—	4	1	—	3	1	2	26
10	Kvinnans efternamn Svensson	8	—	5	1	3	—	1	4	22
11	Mannen 60 år	21	3	3	—	—	4	—	3	34
12	Kvinnan 20 år	20	—	2	—	—	3	1	2	28
13	Mannens titel herr	20	—	3	1	1	4	—	2	31
14	Kvinnans titel fru	2	2	—	—	2	2	1	5	14
15	Mannen från Hagköping	47	—	1	1	—	1	—	4	54
16	Kvinnan från Malmö	19	—	3	—	—	1	—	—	23
17	Mannen kom från biväg	16	2	1	—	—	5	—	9	33
18	Olyckan hände på E 6	11	—	—	1	—	—	2	4	18
19	Andersten hade bil	23	—	2	—	—	5	2	7	39
20x)	Svensson hade SAAB skåpbil	4	4	—	—	—	1	—	23	32
21	Mannen stannade ej vid stopp- skylten	12	1	—	1	—	—	2	6	22
22	Kvinnan sökte undvika kollisio- nen	10	—	1	—	—	—	—	8	19
22a)	men förgäves					2		5		7
23	Mannen omkom	1	—	1	1	—	—	1	—	4
24	Kvinnan fick skärsår i pannan	5	2	2	—	2	—	1	12	24
		278	19	34	11	22	40	25	145	574

1 = inget-inget = inget första gången och inget andra gången

2 = inget-fel = inget första gången och fel andra gången

3 = inget-rätt = inget första gången och rätt andra gången

4 = fel-inget = fel första gången och inget andra gången

5 = fel-rätt = fel första gången och rätt andra gången

6 = rätt-inget = rätt första gången och inget andra gången

7 = rätt-fel = rätt första gången och fel andra gången

8 = fel-fel = fel första gången och fel andra gången

inget = detaljen i fråga utelämnad vid återgivningen

fel = detaljen i fråga fel återgiven

rätt = detaljen i fråga rätt återgiven

x) SAAB-SAAB 13

skåpbil-skåpbil 5

bil-bil 5

b) Andra återgivningen

Det är ingen större skillnad mellan antalet rätt återgivna moment vid första och vid andra tillfället. Något annat kanske inte var att vänta, eftersom det endast gått en dag mellan de båda försöken. I några fall har dock antalet rätt sjunkit, t.ex. på moment 17 (att mannen kom från en biväg — från 29 till 20 rätt). Den motsatta tendensen förekommer även. Så är t.ex. fallet i fråga om kvinnans efternamn (37—42).

Den grupp, som inte visste om, att försöket skulle upprepas, har vid andra tillfället i regel inte lyckats sämre än den andra gruppen. Undantag är moment 11 och 17, där den sistnämnda gruppen fått högre resultat. Det motsatta förekommer även, nämligen vid moment 22.

c) Kvalitativa förändringar

Tabell 2 omfattar en analys av feltyper vid jämförelse mellan första och andra återgivningen. Två frågor har studerats:

blir det samma fel vid båda återgivningarna?
om det blir olika versioner vid båda tillfällena,
hur ser i så fall förändringarna ut?

Resultaten har här sammanslagits för den grupp, som kände till, att experimentet skulle upprepas och den grupp, som var ovetande därom. Det blev nämligen ingen större skillnad mellan de båda gruppernas feltyper. — Eftersom intresset knyts till analys av feltyper, anges i tabellen inte antalet rätta återgivningar för varje moment.

Feltyperna har uppdelats i 8 moment. Principen för indelningen anges under tabell 2. Ett moment kan ha återgivits rätt, fel eller utelämnats. I sistnämnda fall markeras det med beteckningen "inget." Beteckningen "inget"—"inget" innebär alltså, att momentet i fråga utelämnats vid såväl första som andra återgivningen.

Sammanlagt 574 minnesfel har noterats. Vanligen har deltagarna gjort samma fel vid båda tillfällena. Sålunda har en detalj utelämnats båda gångerna i 278 fall och i 145 fall förekommer exakt samma fel båda gånger. I sistnämnda grupp är det vanligt med fel, som innebär tillägg till texten eller ordentliga missuppfattningar av denna.

Det förekommer även, att deltagarna gjort en

typ av fel vid första och en annan vid andra återgivningen. En har sålunda första gången skrivit: "Kvinnan dödades vid kollisionen", och andra gången ändrades detta till: "En medelålders dam som skadades så svårt, att hon senare avled på lasarettet."

d) Grava felaktigheter

Här återges några exempel, där deltagarna gravt förvanskade innehållet.

"Den 26 februari klockan 17.15 krockade en man vid namn Andersten med en bil förd av en kvinna, när han svängde ut på Europaväg 6. Kvinnan dödades vid kollisionen, medan herr Andersten endast fick lindriga skador. Platsen för olyckan hette Hagköping."

"Vid en olycka klockan 17.15 fredagen den 23 oktober omkom herr Göte Andersten från Göteborg vid en krock i korsningen av Korsvägen och något annat. Herr Andersten påkördes av fru Stina Andersson, som körde med halvljus, när hon kom från en biväg och körde på Andersten. Denne göt en ögonblicklig död."

"Han möte en spårvagn och girade över till vägens högra sida . . ."

"Han kom åkande på en trampcykel . . ."

Diskussion

Vid första återgivningen har endast ett moment relaterats riktigt av samtliga deltagare. Ingen har återgivit samtliga 24 moment rätt vare sig vid första eller andra tillfället. Antalet rätt varierar mellan 3 och 20. Minnet fungerar alltså långt ifrån tillfredsställande trots att det förflutit så kort tid mellan den inträffade händelsen och återgivandet. Man har nog därför skäl att ibland betvivla riktigheten i uppgifter om händelser, som inträffat för länge sedan. Det kan t.ex. röra sig om tidpunkten för sjukdomar eller barns beteende under olika perioder.

Skuldfrågan är klart angiven. Det finns ändå de, som skrivit, att kvinnan varit orsak till olyckan. I många situationer är ett händelseförlopp betydligt mer oklart, t.ex. när det gäller att bedöma vem som är skuld till bråk inom en familj eller på en arbetsplats. Man kan i sådana fall anta,

att parternas framställning blir ännu mer subjektiv, förvanskad och tendentiös.

I flera fall har uppgifter om tider, platser, åldrar, titlar förväxlats. Göteborg har t.ex. kallats Göteborg, åldern på kvinnan och mannen sammanblandats etc. Felaktigheter i sådana avseenden kan få tråkiga konsekvenser både vad gäller sakliga återgivanden och i kontakten med klienter. Klienter kan bli förargade, om man minns deras namn, ålder, titel etc. fel.

Många minnesexperiment har visat, att det brukar vara lättare att komma ihåg material i början och i slutet av en serie och svårare att minnas sådant, som befinner sig i mitten. Detta experiment har givit vid handen, att materialets art även har stor betydelse, inte endast dess placering.

Även vid första återgivningen förekommer åtskilliga tillägg till texten, t.ex. färgen på kvinnans bil, märket på mannens bil. I klientkontakten får man många gånger exempel på detta. Speciellt farliga är sådana tillägg, då man tillvitar människor negativa egenskaper, som de i realiteten inte alls har endast för att rättfärdiga sitt eget negativa beteende eller för att väcka intresse eller göra sig intressant.

Det blev förändringar av skilda slag från första till andra återgivningen. Klienter får i många fall redogöra för samma sak inför olika tjänstemän. Versionerna kan skilja sig högst väsentligt vid dessa tillfällen utan att det behöver innebära, att klienten ljuger. Han kanske har kommit ihåg en detalj, som han glömt tidigare eller vice versa.

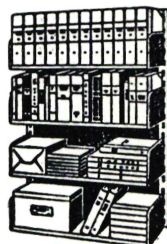
Den grupp, som visste om, att experimentet skulle upprepas, nådde vid andra återgivningen inte bättre resultat än den, som inte fått vetskap om upprepningen. Detta kan naturligtvis bero på att det gått så kort tid mellan de båda försöken. Man har inte heller kunnat kontrollera, om grupperna konfererat med varandra. Resultatet pekar dock på risken att tro, att man skall komma ihåg en händelse bättre, bara för att man vet, att man skall få redogöra för den vid ett senare tillfälle.

Sammanfattning

I artikeln redogörs för ett minnesexperiment med 60 elever i 20—25-årsåldern vid Socialhögskolan. En text lästes upp, och deltagarna fick därefter skriva ned vad de kom ihåg av den. En grupp fick reda på att de dagen därpå skulle göra om samma redogörelse, medan den andra gruppen inte fick veta detta. Antalet rätta återgivna moment vid de båda tillfällena, feltyper, förändringar från första till andra återgivningen, de båda undersökningsgruppernas resultat vid andra återgivningen är några frågor, som studerats. Diskussionen har huvudsakligen gällt experimentets relevans för vårdirken av skilda slag.

HYLLOR

praktiska
konstruktioner
för kontor
arkiv
bibliotek
butiker
laboratorier
privatinredn.

Sparrings

Försäljningsavd.:

KARLAV. 89 - STOCKHOLM Ö
Tel. 67 36 50, 67 76 75, 67 76 81